

УДК 349:3

Н. М. ХУТОРЯН

**ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ
ПЕНСІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Дано критичний аналіз поняття змісту правовідносин в теорії держави і права. Наголошується, що відносини передбачають певну поведінку суб'єктів права, а поведінка як синонім діяння знаходить свій вираз в дії, бездіяльності, в тому числі перетерпінні. Запропоновано визначення правовідношення як регульованого нормами права діяння, що полягає в реалізації суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків його сторін. Встановлено, що до юридичного змісту правовідношення як його елементи входять суб'єктивне юридичне право і суб'єктивний юридичний обов'язок.

Висвітлюються теоретичні проблеми змісту пенсійних правовідносин України. Автор пропонує визначення змісту пенсійних правовідносин, під яким слід розуміти суб'єктивні юридичні права та кореспондуючі їм суб'єктивні юридичні обов'язки сторін пенсійних правовідносин – особи, яка набула права на пенсію, чи пенсіонера і відповідного управління Пенсійного фонду України.

Показана відмінність статутних (об'єктивних) прав і обов'язків, тобто передбачених об'єктивним правом, від суб'єктивних прав і обов'язків сторін пенсійних правовідносин.

Ключові слова: пенсійні правовідносини, зміст пенсійних правовідносин, суб'єктивне право, суб'єктивні права та обов'язки сторін пенсійних правовідносин, пенсіонер, управління Пенсійного фонду України.

Хуторян Н.Н. Теоретические проблемы определения содержания пенсионных правоотношений

Дан критический анализ содержания правоотношений в теории государства и права. Подчеркивается, что отношения предусматривают определенное поведение субъектов права, а поведение как синоним деяния проявляется в действии или бездействии, в том числе претерпевании. Дано определение правоотношения как регулируемого нормами права деяния, что заключается в реализации субъективных юридических прав и субъективных юридических обязанностей его сторон. Установлено, что юридическое содержание правоотношения как его элементы составляют субъективное юридическое право и субъективная юридическая обязанность.

Исследуются теоретические проблемы содержания пенсионных правоотношений Украины. Дано понятие содержания пенсионных правоотношений, под которым следу-

ет понимают субъективные юридические права и корреспондирующие им субъективные юридические обязанности сторон пенсионных правоотношений – лица, которое приобрело право на пенсию, либо пенсионера и соответствующего управления Пенсионного фонда Украины. Показано отличие статусных прав и обязанностей, т.е., предусмотренных объективным правом, от субъективных прав и обязанностей сторон пенсионных правоотношений.

Ключевые слова: пенсионные правоотношения, содержание пенсионных правоотношений, субъективное право, субъективные права и обязанности сторон пенсионных правоотношений, пенсионер, управление Пенсионного фонда Украины.

Khutoryan Natalia. Theoretical Issues of Definition of the Content of the Pension Law Relations

The article offers a critical analysis of the concept of content of legal relations in the theory of state and law. It is emphasized that the legal relations imply certain behaviour peculiar for the subjects of law. This behavior is synonymic of the concept of act and finds its expression in action, inaction, including being subject to sanctions. Such definition of relationship as an act regulated by the norms of the law implies realization of subjective legal rights and subjective legal obligations of its parties. It has been argued that among the constituent parts of the content of the legal relationship are subjective law and subjective legal liability.

Highlighted have been some theoretical problems of the concept of legal relationships in Ukraine. The meaning of the concept of legal pension relationships has been defined. It is understood as subjective legal rights and their subjective counterparts, such as legal obligations of the parties of pension relationships, i.e. a person who is entitled with the right to be on pension, or a pensioner, and an agency of the Pension Fund of Ukraine.

The article also focuses on the difference between the charter (objective) rights and obligations envisaged by the subjective law and subjective rights and obligations of the parties of legal pension relationships.

Key words: legal pension relationships, legal pension relationships content, subjective right, subjective rights and obligations of the parties of legal pension relationships, pensioner, Pension Fund of Ukraine agency.

Проголошення України правовою, соціальною державою передбачає, що одним з основних напрямів політики держави є соціальний захист її громадян. У ст. 46 Конституції України закріплено право кожного на соціальний захист, що включає право на пенсійне забезпечення при настанні страхового випадку: старості, інвалідності, втрати годувальника. Це висуває особливі вимоги до правового регулювання пенсійних відносин, його якості й ефективності.

Право на пенсійне забезпечення можливе лише шляхом його реалізації у конкретних пенсійних правовідносинах. Хоча останнім часом певна увага змісту пенсійних правовідносин і була приділена в дисертаційних дослідженнях щодо окремих видів пенсійних правовідносин та навчальній літературі (по старості, по інвалідності, у разі втрати годувальника), зокрема такими авторами, як Н.П. Коробенко, Т.В. Кравчук, І.І. Михайлова, О. Оклей, П.Д. Пилипенко, Б.І. Сташків та ряду інших вчених, проте, на жаль, як і в теорії держави і права, на сьогодні не вироблено єдиної теорії щодо змісту пенсійних правовідносин. Ряд теоретичних, законодавчих і практичних питань залишилися поза межами наукових досліджень, а, отже, не вирішеними. Слід зауважити, що дослідження сутності та структури пенсійних правовідносин неможливе без розкриття їх змісту. Адже саме права та обов'язки, які складають зміст пенсійних правовідносин, є саме тим складовим елементом, завдяки якому правовідносини реалізуються. Все це обумовлює неабияку актуальність дослідження змісту пенсійних правовідносин.

Виходячи з викладеного, метою статті є визначення змісту пенсійних правовідносин.

Перш ніж приступити до визначення змісту пенсійних правовідносин необхідно дослідити, що вкладають у це поняття – зміст правовідносин вчені з теорії держави і права в сучасному розумінні. Слід наголосити, що і до сьогодні не вироблено єдиної теорії щодо змісту і структури, форми правовідносин.

О.Ф.Скакун під змістом правовідносин розуміє юридичну взаємодію суб'єктів, яка визначає, формує поведінку через кореспондуючі один одному права та обов'язки ради задоволення їх інтересів¹. На думку Ю.І. Грєвцова, змістом правового відношення є взаємодія його сторін, форма якого, зазвичай, регламентована юридичним нормативом; мета ж полягає у досягненні сторонами очікуваного і законного результату². У такому випадку зміст як один з елементів у структурі правовідношення співпадає з самим поняттям правовідношення, сформульованим цим же автором. Так, Ю.І. Грєвцов правовідношення визначає як специфічну форму соціальної взаємодії суб'єктів права з метою реалізації інтересів і досягнення результату, передбаченого законом або такого, що не суперечить закону, а також іншим джерелам права³.

Досить оригінальна думка щодо змісту правовідносин була сформульована С.С. Алексєєвим. Вчений стверджує, що в правовідношенні може бути виділений матеріальний і юридичний зміст. Юридичний зміст правовідношення – це суб'єктивні юридичні права та обов'язки, що виражають те специфічне, що властиве правовідношенню як особливій ідеологічній формі фактичних суспільних відносин⁴.

Матеріальний зміст правовідношення – це та фактична поведінка, яку правомочна особа, а правозобов'язана повинна здійснити. Матеріальний зміст правовідношення складається із дозволеної поведінки правомочної особи і необхідної поведінки правозобов'язаної особи. Останнє, в свою чергу, поділяється на позитивні дії, утримання від дій, перетерпіння⁵. Розмежування у правовідношенні юридичного і матеріального змісту дозволяє зрозуміти механізм впливу права на суспільне життя. Юридичний зміст – правовий засіб забезпечення, а нерідко і формування матеріального змісту⁶. Цього ж таки дуалістичного тлумачення змісту правовідносин притримуються багато вчених, зокрема В.К. Бабаєв, який, вважаючи юридичним змістом правовідносин суб'єктивні права та юридичні обов'язки, зауважує, що в правовій літературі йдеться також про матеріальний зміст правовідносин, під яким мається на увазі фактична поведінка учасників, тобто самі дії чи бездіяльність, в яких реалізуються суб'єктивні права і обов'язки⁷.

Для того, щоб переконатися в правильності цієї точки зору чи, навпаки, заперечити її, необхідно дослідити саме поняття «суб'єктивні права» і «суб'єктивні обов'язки», а також етимологічне значення і співвідношення понять «відносини», «поведінка», «діяння», оскільки юристи часто застосовують той чи інший термін, не враховуючи його етимологічного значення, а, отже, надаючи йому зовсім іншого праворозуміння.

Доцільно наголосити, що відносини передбачають певну поведінку суб'єктів, в нашому випадку суб'єктів права, а поведінка, як синонім діяння, знаходить свій вираз в дії, бездіяльності, в тому числі перетерпінні (яке може бути як активною дією (відшкодування шкоди самим правопорушником), так і пасивним – бездіяльністю (перетерпіння накладення догани за порушення трудової дисципліни).

Отже, правовідношення – це регульоване нормами права діяння, що полягає в реалізації суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків його сторін.

Суб'єктивне право – це належна уповноваженому суб'єкту з метою задоволення його інтересів міра дозволеної поведінки, що забезпечується юридичними обов'язками інших осіб⁸. Проте у визначенні С.С. Алексеева, як і інших авторів, що досліджували суб'єктивні права, чомусь йдеться про суб'єктивне право та юридичний обов'язок. А що суб'єктивне право не юридичне? Адже належне конкретній особі право є теж юридичним, оскільки межі цього суб'єктивного (належного конкретній особі) права визначаються межами об'єктивного права, тобто права, закріпленого в чинному законодавстві. І водночас юридичний обов'язок, який виникає з правовідношення за наявності конкретно визначених юридичних фактів, є одночасно і суб'єктивним обов'язком, оскільки він належить конкретно визначеному суб'єкту, який повинен виконати його теж щодо конкретно визначеного суб'єкта. Отже, до юридичного змісту правовідношення як його елементи входять суб'єктивне юридичне право і суб'єктивний юридичний обов'язок.

С.С. Алексеев до структури суб'єктивного права включає: а) право вимоги (зміст якого полягає в праві вимагати виконання чи дотримання юридичного обов'язку), б) право на свої активні дії (зміст якого полягає в можливості особи самій здійснювати юридично значимі активні дії). Під юридично активними діями автор розуміє в даному випадку дії, спрямовані на набуття, реалізацію тільки своїх прав, а не обов'язків; в) домагання (претензія) – це правомочність, виражена в можливості привести в дію апарат державного примусу проти зобов'язаної особи⁹.

Така структура суб'єктивного права правомірна тільки в рамках правовідношення, а саме: у співвідношенні з кореспондуючими обов'язками, які належать зобов'язаній особі, тобто іншій особі щодо уповноваженої особи, яка виступає суб'єктом суб'єктивного юридичного права. І в цьому випадку суб'єктивне право віддзеркалює лише один елемент об'єктивного права – права – і не відображає інших його елементів – обов'язків та відповідальності, які належать суб'єкту права. Отже, С.С. Алексеевим суб'єктивне право розглядається у вузькому розумінні слова – як елемент правовідношення.

О.Ф. Скакун стверджує, що структуру суб'єктивного права складають взаємопов'язані елементи – юридичні можливості (повноваження), які надаються суб'єкту¹⁰. Автор, як і інші вчені, виділяє три істотні елементи суб'єктивного права: 1) право на свої дії (можливість особи чинити певні дії); 2) право на чужі дії (можливість вимагати від інших суб'єктів вчинення певних дій); 3) права на забезпечувальні дії держави (можливість звертатися до держави за захистом, примусовим забезпеченням свого юридичного права)¹¹.

На думку А.М. Колодія, під суб'єктивним правом у вузькому значенні розуміється право (можливість певної поведінки) особи, передбачене правовою нормою. У загальному вигляді зміст будь-якого суб'єктивного права полягає в тому, що воно надає уповноваженому суб'єкту такі можливості: а) поводити себе певним чином (право на свої дії); б) вимагати певної поведінки від інших суб'єктів (право на чужі дії); в) звертатись до держави за захистом свого юридичного права (право на захист)¹². Крім вузького розуміння, А.М. Колодій вказує ще й на широке розуміння суб'єктивного права. Суб'єктивне право в широкому значенні – це все те, що впливає з правових норм (об'єктивного права) для його

носія і характеризує його як суб'єкта права¹³. Щоправда, далі автор не розвиває це положення і зосереджує увагу на аналізі суб'єктивного права у вузькому розумінні, тобто як прав, які належать конкретному суб'єкту. Якщо під суб'єктивним правом розуміти все те, що впливає з об'єктивного права для його носія та характеризує особу як суб'єкт права, то до юридичного суб'єктивного права слід віднести: юридичні суб'єктивні права, юридичні суб'єктивні обов'язки та юридичну суб'єктивну відповідальність.

На наш погляд, не можна у правовідношенні відмежовувати, поділяти, а тим паче протипоставляти юридичний і матеріальний зміст. Якщо суб'єктивне право – це лише можливість певної поведінки: (можливість особи самій здійснювати юридично значимі активні дії, а) право вимоги (зміст якого полягає в праві-можливості вимагати виконання чи дотримання юридичного обов'язку), право домагання (претензія) – це правомочність, виражена в можливості привести в дію апарат державного примусу проти зобов'язаної особи), то тоді виходить, що юридичний зміст правовідношення – це лише суб'єктивні юридичні права та обов'язки як можливість, а отже, юридичний зміст може існувати до правовідношення як взаємозв'язку між суб'єктами, це лише можливість чи необхідність такого взаємозв'язку. І дійсно, суб'єктивне право може існувати і до виникнення конкретного правовідношення. Так, наприклад, право на пенсійне забезпечення, саме як суб'єктивне право, виникає у особи за наявності певних юридичних фактів (настання пенсійного віку, інвалідності, факту втрати годувальника). Але реалізація цього суб'єктивного права, яка, як правило, залежить від волевиявлення особи, що набула цього суб'єктивного права, можлива лише у правовідношенні. Тому фактичний (матеріальний зміст) правовідносин є одночасно і юридичним змістом, бо саме в процесі конкретного правового зв'язку-поведінки і знаходить свою реалізацію суб'єктивні юридичні права та обов'язки, за межами правовідношення як фактичного правового зв'язку між суб'єктами ці права та обов'язки є мертвими. Сам С.С. Алексєєв завжди визнавав, що з методологічних позицій виділення в правовідношенні одночасно матеріального і юридичного змісту є умовним. Зміст кожного явища єдиний. – писав він. С.С. Алексєєв допускав, що точніше було б розглядати матеріальний і юридичний зміст правовідношення як його зміст «елементи» чи «сторони». Крім того, те, що називається матеріальним і юридичним змістом, з філософських позицій само зв'язано як форма і зміст (юридична форма фактичного суспільного відношення, його матеріального змісту). Поняття юридичний зміст правовідношення, суворо кажучи, означає зміст юридичної форми¹⁴.

І.М. Сирота під юридичним змістом правовідносин розуміє сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, якими наділені суб'єкти правовідносин¹⁵.

Виходячи з викладеного під змістом правовідносин будемо розуміти юридичні права та кореспондуючі їм юридичні обов'язки, які виникають та реалізуються в результаті правового зв'язку між учасниками правовідносин.

Переходячи від загального до спеціального поняття змісту правовідносин з соціального забезпечення наголосимо, що автори в основу поняття поклали загальне визначення змісту правовідносин з конкретизацією його суб'єктного складу. Так, Г.В. Сулейманова зауважує, що змістом правовідносин є взаємні права і обов'язки сторін. Особливістю змісту правовідносин з соціального забезпечення є те, що одна сторона – фізична особа – має право вимагати надання їй того чи

іншого виду забезпечення, а інша сторона, до якої звернена ця вимога, при наявності всіх передбачених законодавством умов, зобов'язана виконати цю вимогу¹⁶.

Отже, під змістом пенсійних правовідносин слід розуміти юридичні права та кореспондуючі їм юридичні обов'язки сторін пенсійних правовідносин, особи, яка набуває право на пенсію чи пенсіонера, і відповідного управління пенсійного фонду України.

І все ж таки при дослідженні видів пенсійних правовідносин, які поділяються на матеріальні, процедурні та процесуальні, можна говорити, залежно від цілі, очікуваного результату, на які вони спрямовані, про матеріальний зміст правовідносин – у пенсійних матеріальних правовідносинах результатом є надання певного виду пенсійного забезпечення (пенсії або грошового утримання). У пенсійних внутрішніх процедурних правовідносинах, які виникають між особою і відповідним управлінням Пенсійного фонду України щодо оформлення документів для призначення пенсії, є винесення рішення про призначення, перерахунок пенсії або відмови і її призначенні. Крім цих внутрішніх пенсійних процедурних правовідносин, існують ще і зовнішні процедурні правовідносини, тісно пов'язані з пенсійними правовідносинами. Це правовідносини щодо встановлення певного юридичного факту (зовнішні процедурні правовідносини, які виникають у особи не з Пенсійним фондом, а з іншими органами щодо встановлення юридичних фактів, які мають значення для призначення чи перерахунку, переведення пенсії: між особою та органами РАГСу з приводу підтвердження факту перебування у шлюбі, віку, родинних зв'язків, МСЕК з приводу встановлення групи інвалідності тощо).

Процесуальні пенсійні відносини між особою та відповідним органом суду з приводу розгляду спору у сфері пенсійного забезпечення, не можна також назвати пенсійними процесуальними відносинами, оскільки розгляд спорів, які виникають у сфері пенсійного забезпечення, розглядається в порядку адміністративного судочинства (ст.17 КАСУ)* і не відноситься до предмету галузі соціального забезпечення. Проте розгляд спорів між особою, що має право на пенсію, або пенсіонером та відповідним управлінням Пенсійного фонду України, що розглядаються самим Пенсійним фондом слід віднести до пенсійних процесуальних відносин.

Отже, з усіх видів пенсійних правовідносин матеріальними є лише ті, які безпосередньо спрямовані на досягнення матеріального результату – призначення пенсії. Причому матеріальними вони є щодо очікуваного результату, а не тому, що вони реального фактично існують в дійсності як фактична поведінка сторін, чи не тому, що юридичні права та обов'язки знайшли своє зовнішнє вираження в нормах права (в джерелах права).

Доцільно погодитися з думкою Н.Б. Болотіної, яка вважала, що матеріальні відносини, в яких реалізуються права та обов'язки суб'єктів стосовно конкретного виду соціального захисту, в нашому випадку пенсійного забезпечення), є основними. Всі інші відносини мають обслуговуючий характер стосовно матеріальних відносин. Змістом матеріальних відносин є права та обов'язки сторін щодо надання певного виду соціальної виплати або соціальної послуги громадянину¹⁷.

* Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // ВВР України. – 2005. – № 35-36. – Ст. 446.

У сфері соціального забезпечення, на думку С.М. Синчук, В.Я. Бурака, зміст матеріальних правовідносин, якими і є пенсійні правовідносини, становить суб'єктивне право фізичної особи на конкретний вид соціального забезпечення у встановленому законом розмірі та у визначені строки, а також обов'язок органу спеціальної компетенції прийняти рішення про їх надання чи про відмову уповноваженої державою установи здійснити цей вид забезпечення¹⁸.

Дещо по-іншому трактує зміст пенсійних правовідносин М.М. Шумило, який наголошує на тому, що права та обов'язки суб'єктів пенсійних правовідносин варто розділяти на основні права та обов'язки і супровідні права та обов'язки, при чому, для одного суб'єкта (пенсіонера) право є основним, а обов'язок супровідним, і навпаки, для іншого суб'єкта (органу спеціальної компетенції) право є супровідним, а обов'язок основним. Супровідними визнаються права і обов'язки тому, що вони тільки супроводжують основні права та обов'язки, вони виконують функцію супроводу реалізації основних прав та обов'язків. Якщо ці відносини відтворити у послідовності в часі, то вони матимуть такий вигляд: 1) виникає основне право суб'єкта, який претендує на пенсію (спеціальна правоздатність); 2) виникає супровідне право органу спеціальної компетенції (перевірка юридичних фактів, які дають право особі на отримання пенсії); 3) виникає супровідний обов'язок суб'єкта, який претендує на пенсію (надання органу спеціальної компетенції відповідним чином оформлені юридичні факти, що підтверджують спеціальну правоздатність); 4) основний обов'язок органу спеціальної компетенції (забезпечення реалізації спеціальної правоздатності). Тобто, основне право – супровідне право – супровідний обов'язок – основний обов'язок. Без цих супровідних прав та супровідних обов'язків основні права та основні обов'язки у пенсійних правовідносинах не можуть реалізуватись. Для прикладу, у пенсіонера, який досяг пенсійного виникає основне право на пенсійне забезпечення. При зверненні до органу спеціальної компетенції у цього органу виникає супровідне право вимагати від пенсіонера надати законодавчо визначені документи (правильно оформлені юридичні факти, юридично значущі обставини тощо). Для того, щоб реалізувати своє основне право у пенсіонера виникає супровідний обов'язок надати необхідні документи до органу спеціальної компетенції. Якщо згідно із наданими документами підтверджується право особи на певний вид пенсії (його спеціальна правоздатність), то в органу спеціальної компетенції виникає основний обов'язок призначити пенсію. Якщо бути конкретним, то йдеться, насамперед, про зміст пенсійних процедурних правовідносин. Пенсійні матеріальні правовідносини складають, виключно, основні права та основні обов'язки¹⁹. Але в даному випадку доцільно вести мову не про зміст пенсійних правовідносин, а про їх структуру, тобто як пенсійні права та обов'язки співвідносяться один до одного.

Виникає питання, чи можуть існувати суб'єктивні права і обов'язки до виникнення правовідношення? Вчені з теорії держави і права дають ствердну відповідь на це питання.

Поділяючи суб'єктивні права на абсолютні і відносні, (відносні суб'єктивні права – такі, яким протистоїть активний чи пасивний обов'язок певної особи чи кількох осіб, і які виникають і реалізуються лише в рамках правовідносин; абсолютні – це коли суб'єктивному праву протистоїть загальний пасивний обов'язок невизначеного кола осіб. Правове регулювання суспільних відносин у такому ви-

падку відбувається без правовідносин, тобто без встановлення конкретних зв'язків між людьми²⁰.

Не виключена можливість виділення суб'єктивних прав, які є своєрідною проміжною формою між відносними і абсолютними правами. Це такі суб'єктивні права, виникнення яких з правовідносинами не пов'язано, але які можуть бути реалізовані тільки в правовідносинах. Йдеться про такі, наприклад, права, як право на звернення за призначенням пенсії, право на отримання спадщини та ін. Такого роду суб'єктивні права існують якби в потенційному стані і можуть бути реалізовані в правовідносинах лише за волею їх носів²¹. І дійсно це так, суб'єктивне право на пенсію як матеріальне право, яке на відміну від об'єктивного чи так званого статутного права на пенсію (пенсійне забезпечення), закріпленого в нормах права і належного всім особам, виникає у конкретної особи і належить тільки цій особі при наявності визначених законом юридичних фактів (пенсійного віку – 60 років, інвалідності, втрати годувальника, необхідного страхового стажу, сплати страхових пенсійних внесків). Суб'єктивне матеріальне право на пенсію є конкретно визначеним, оскільки належить конкретній особі. Але ця особа в залежності саме від її волевиявлення може реалізувати це право, вступаючи у пенсійні правовідносини з відповідним управлінням пенсійного фонду, а може і не реалізовувати його, отже, право на пенсію як суб'єктивне право може існувати і без правовідношення. Для реалізації цього матеріального суб'єктивного права особа має інші суб'єктивні права: процедурні і процесуальні, які мають самостійне значення: право на свої дії, що включає право на звернення з заявою до відповідного управління пенсійного фонду України про призначення, перерахунок, переведення або відмову від пенсії (пенсійного забезпечення); право на чужі дії (що включає право вимоги виконання відповідних дій від інших потенційних учасників правовідносин (зокрема, вимагати призначення пенсії визначеного виду і розміру при наявності відповідних підстав, проведення перерахунку розміру пенсії (при зміні страхового стажу), переведення з одного виду пенсії на інший, припинити виплату щомісячного довічного грошового утримання або пенсії, обирати порядок здійснення виплати пенсії). Ці процедурні права також існують реально, але їх реалізація також залежить від волевиявлення особи, яка має право на пенсію.

І нарешті існує суб'єктивне процесуальне право для забезпечення реалізації права на пенсію як можливість звертатися за захистом свого порушеного права на пенсійне забезпечення до відповідних органів.

Для виникнення правовідносин зовсім недостатньо встановити, персоніфікувати конкретних його учасників, визначити конкретний зміст правовідносин, а необхідний правовий зв'язок, тобто участь цих суб'єктів у правовідношенні, що полягає в реалізації суб'єктивних прав і обов'язків, які є точною мірою можливої чи обов'язкової поведінки, в межах встановлених об'єктивним правом, нормами права, які встановлюють права та обов'язки сторін, так звані статутні права та обов'язки, а для цього необхідно перш за все волевиявлення особи, в нашому випадку особи, яка має право на пенсію, без волевиявлення особи це право залишиться нереалізованим. І в цьому сенсі цілком слушно В.О. Кучинський зауважує, що юридична відмінність суб'єктивних прав і обов'язків від статутних, тобто тих, які містяться в правових нормах, не зводиться тільки до того, що перші є точною мірою можливої і необхідної поведінки в межах, встановлених другими.

Не менш суттєве значення має відмінність між ними у вольовому змісті, у характері поєднання суспільних і особистих інтересів. Якщо в статутних правах і обов'язках (в правових нормах) втілена державна воля, спрямована на закріплення, забезпечення і розвиток досягнутої в суспільстві соціальної свободи, соціальних інтересів, то в суб'єктивних правах і обов'язках, що виникають і реалізуються в тій чи іншій залежності від волі окремих осіб, отримує також своє відображення і захист також інтерес конкретної особи²².

Як наголошує В.О. Кучинський, у будь-якому правовідношенні реально присутні, отримують свій вираз, хоча і в різних співвідношеннях, воля держави (закріплена в правових нормах, в рамках яких виникають і реалізуються правовідносини) і воля учасників правовідносин, що проявляється у підставах виникнення і змісті їх суб'єктивних прав і обов'язків²³. Проте хочеться підкреслити, що в пенсійних правовідносинах, воля учасників правовідносин проявляється не в підставах виникнення цих правовідносин, оскільки підставами для виникнення їх можуть слугувати юридичні факти, які ніяк не залежать від волі сторін правовідношення (настання пенсійного віку, інвалідність, втрата годувальника), і не в змісті правовідносин як сукупності юридичних суб'єктивних прав і обов'язків, а в бажанні реалізувати та реалізації цих прав та обов'язків. Водночас хочемо наголосити, що в окремих випадках реалізація змісту пенсійних правовідносин може відбуватися і без волі особи, яка має право на пенсію. Так, наприклад, реалізація права на пенсію неповнолітньої дитини у разі втрати годувальника, права на пенсію душевнохворої людини, у якої є необхідний страховий стаж для призначення пенсії, відбувається без її участі, у даному випадку їх права представляють законні представники – опікуни чи піклувальники, близькі родичі.

Подальше наукове дослідження змісту пенсійних правовідносин та розкриття його сутності одне із завдань науки права соціального забезпечення, вирішення якого сприятиме реалізації суб'єктивного права на пенсійне забезпечення.

1. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник / Скакун О.Ф. – Х.: Консум: Ун-т внутр. дел, 2000. – С. 378.
2. *Общая* теория государства и права. Академический курс: в 2 т. / [под ред. проф. М.Н. Марченко]. – Т. 2: Теория права. – М.: Зерцало, 1998. – С. 280.
3. Там же. – С. 279.
4. Алексеев С. *Общая* теория права: ученик / Алексеев С. – М.: Проспект, 2011. – С.355.
5. Там же. – С. 355.
6. Там же. – С. 305.
7. *Теория* государства и права: учебник / [под редакцией В.К. Бабаева]. – М.: 2004. – С. 423.
8. Алексеев С.С. *Общая* теория права / Алексеев С.С. – М.: Юрид.лит., 1982. – Т. 2. – С. 114.
9. Там же. – С.118, 119, 124.
10. Скакун О.Ф. Цит. работа. – С. 381.
11. Там же. – С. 79.
12. Колодій А.М. Принципи права України / Колодій А.М. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 90-96, 99.
13. Там само. – С. 96.
14. Алексеев С.С. Проблемі терии права: курс в 2 т. / Алексеев С.С. – Свердловск, 1972. – Т. 1. – С.303-304.
15. Сирота И.М. Право социального обеспечения в Украине: учебник [для юрид. спец. высших учеб. завед.] / Сирот И.М. – Х.: Одиссей, 2006. – С. 96.
16. Сулейманова Г.В. Право социального обеспечения: учебное пособие / Сулейманова Г.В. – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – С. 33.
17. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Болотіна Н.Б. – К.: Знання, 2005. – С.173.
18. Синчук С.М. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / С.М. Синчук, В.Я. Буряк. / [за ред.. С.М. Синчук]. – К.: Знання, КОО, 2003. – С. 58.
19. Шумило М.М. Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців: монографія / Шумило М.М. – К.: Ніка-Центр, 2010. – С. 165-166.
20. Кучинский В.А. Современное учение о правовых отношениях / Кучинский В.А. – М.: Интегралполиграф, 2008. – С.54.
21. Там же. – С. 54.
22. Там же. – С. 59.
23. Там же. – С. 64.